

Laatuun perustuva talous -kirjan arvostelusta

Seppo Saari

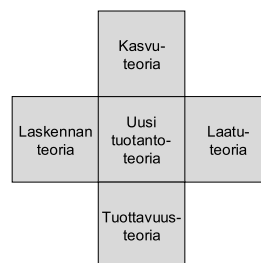
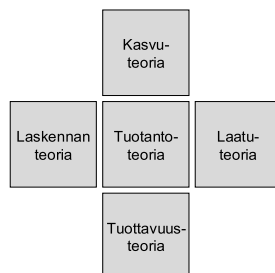
TkT

Espoo

Matti Estolan arvostelu kirjastani ”Laatuun perustuva talous” ilmestyi Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa 4/2002. Olen lukenut arvostelun tyytyväisenä siitä, että peruskysymyksissä Estola on samaa mieltä kanssani. Näihin peruskysymyksiin kuuluvat koko kirjan lähtökohtana olevan ongelman ja sen tärkeyden ymmärtäminen, tavoitteen ja ratkaisun merkityksen tunnistaminen. Asetettuun tavoitteeseen pääsemisestä Estola ei ole täysin vakuuttunut, mutta uskoo siihen päästävän rakentavan ja eteenpäin vievän keskustelun kautta pikaisesti. Estola esittää myös muutamia yksittäisiä havaintoja, joita hän pitää puutteina. Haluan seuraavassa kommentoida Estolan esiin nostamia teemoja, myös niitä, joita hän kutsuu puutteiksi.

Estola tunnistaa tutkimusongelman kanssa-

ni samalla tavalla todeten, että kirja käsittelee erittäin tärkeää taloustieteen osa-aluetta, ja jatkaa, että aihe on yksi laskentatoimen keskeisiä ongelmia ja teema on keskeinen myös kansantaloustieteen mikroteoriassa. Hän kuitenkin kainostelee käyttää kanssani samaa terminologiaa. Kirjan lähtökohtana on vallitsevan *tuotantoteorian puutteellisuus*. Sitä on voimakkaasti kritisoitu liiallisesta yksinkertaistamisesta ja käytäntöön soveltuvien ratkaisujen puutteesta. Tuotantoteoria muodostaa kuitenkin markkinatalouden ytimen eikä voimakkaasta kritiikistä huolimatta ole kyetty tekemään kokonaisvaltaista ehdotusta tuotantoteorian uudistamiseksi. Päinvastoin on syntynyt joukko erillisteorioita kuten laatu-, tuottavuus- ja kasvuteoria sekä johdon laskentatoimen teoria, joissa kussakin on omaksuttu oma käsitteistö ja mittausratkaisut.

Kirjan tavoitetta voi havainnollistaa oheisen kuvan avulla. Tavoitteena on luoda *uusi tuotantoteoria*, johon nyt irralliset kasvu-, laatu- ja tuottavuusteoriat sekä laskennan teoria integroidaan *kattavin ja toisensa poissulkevin käsittein* ja tälle määrittelylle kehitetään käytännössä toimiva mittausratkaisu.

Voitto ja lisäarvo ovat eri käsitteitä

Estola päätelee, että voitto ja lisäarvo tarkoittaisivat samaa asiaa ja pitää siitä syystä lisäarvon käsitteen käyttöä tarpeettomana. Näin ei kuitenkaan ole. Liiketoiminnan taloudellista menestystä mitataan kannattavuudella. Voitto on yksi yleisesti käytetty kannattavuuden mittari ja lisäarvo toinen. *Lisäarvo (surplus value) tarkoittaa yrityksen laskentatoimessa tuottojen ja kustannusten erotusta, kun kustannuksissa otetaan huomioon normaaliin tuloslaskelmaan sisältyvien kustannusten lisäksi oman pääoman kustannukset* (s. 84). Liiketoiminnan lisäarvo saadaan siis, kun voitosta vähennetään oman pääoman kustannukset. Vanhemmassa laskentatoimen kirjallisuudessa tästä käsitteestä käytetään termiä jäännöskate (residual income). Käsitteen synnytti uudestaan vuonna 1993 yhdysvaltalainen konsulttiyritys Stern Stewart ja antoi sille kummallisen nimen Economic Value Added (EVA). Kummallisuus johtuu siitä, että nimi viittaa jalostusarvoon (value-added), mutta mittari mittaa lisäarvoa (surplus value). Onneksi Suomessa on otettu käyttöön tästä käsitteestä nimi (taloudellinen) lisäarvo.

Liiketoiminnan lisäarvo on kannattavuuden mittareista ainoa, jonka avulla liiketoiminnan tuottavuusmittaus voidaan kytkeä tuloslaskelmaan validilla tavalla. Tuottavuuden validi mitaus edellyttää, että panoksina otetaan huomioon kaikki panokset, siis myös oma pääoma.

Asian voi ilmaista myös toisin. Jos tuottavuusmittauksesta jätetään jokin panos mittauksen ulkopuolelle, on saatua mittaustulosta tulkittava siten kuin tätä mittauksen ulkopuolelle jätettyä panosta olisi rajattomasti ja ilmaiseksi saatavilla.

Fyysiset, reaaliset ja nimelliset suureet

Käsitteet ja niille annetut nimet eli termit ovat ihmisten käyttöönottamia sopimuksenvaraisia asioita. Käsitteiden hyvyys riippuu siitä, miten ne menestyvät tarkoituksessaan. Käsitteiden käyttöön vaikuttavat alan tottumukset. Estola on tottunut kutsumaan reaalisiksi suureiksi fyysikaalista määrää (massaa, pituutta, tilavuutta, lukumäärää jne.) mittaavia suureita erotukseksi nimellisistä eli rahamääräisistä suureista. Tuottavuusteoriassa on vakiintunut tapa käyttää seuraavia suureita ilmiöiden kuvaamiseen.

1. Fyysiset suureet ovat tuotannon määrää ja laatua kuvaavia asioita, jotka ovat aistihavainnoin mitattavissa. Estola käyttää näistä nimitystä reaaliset suureet. Tuotantoa kokonaisuudessaan ei voida kuvata fyysisin suurein, koska ei ole olemassa niiden yhdistelysääntöjä ja osa tuotannon ilmiöistä ei ole lainkaan aistihavainnoin mitattavissa.
2. Reaaliset suureet ovat kiinteähintaisia arvo-suureita, joiden avulla voidaan kuvata tuotannon reaali-prosessi. Reaalista eli kiinteähintaista suuretta kutsutaan myös volyymiksi. Kansantalouden kokonaistuotannon kiinteähintaista indeksimuotoista kuvaajaa kutsutaan volyymi-indeksiksi.
3. Nimellisuureet ovat nimellishintaisia arvo-suureita, joiden avulla normaali yrityksen tuloslaskelma esitetään. Nimellisen ja rea-

lisen lisäarvon erotus on tuotannon tulonjakoa, joka kertoo miten tulonjakoa on tapahtunut vaihdantaan osallistuneiden osapuolten eli panostoimittajien, asiakkaiden ja tuottajan kesken.

Estolan esittämä termejä koskeva ongelma ei näytä kovin vakavalta, sillä hän käyttää arvoitelunsa loppuosassa sujuvasti tätä tuottavuusteorian terminologiaa.

Miten laatu realisoituu?

Estola ei näytä tulleen aivan vakuuttuneeksi siitä tavasta, miten tuotannon laadun ja määrän muutosten vaikutukset kannattavuuteen voidaan osoittaa. Hän ehdottaa laadun mittaamiseen laatudimensioiden yhdistelyä indeksiteorian avulla. Tässä hän eksyy asettamastani tavoitteesta kuvata liiketoiminnan kannattavuuden muutos *kattavin ja toisensa poissulkevin suurein*. Eri suureista laaditut painotetut yhdistelmät ovat hyödyllisiä liiketoiminnan ohjaamisessa, mutta kannattavuusmuutoksen kuvaamiseen ne eivät kelpaa, koska ne eivät täytä ehtoa mittaamisesta kattavin ja toisensa poissulkevin suurein.

Laatu on hyödykkeen ominaisuuksia ja sellaisena objektiivinen asia. On helppo luetella kalliin ja halvan auton ominaisuudet ja hinnat. Subjektiivisiksi laatu muuttuu, kun kuluttaja tai yritys arvioi laatua oman käyttötarkoituksensa kannaltaan. Kuluttaja tai yritys arvioi laatua aina sen *lisäarvon* perusteella, mitä se itselle tuottaa. *Lisäarvo* tarkoittaa hyödykkeen hyödyllisten ominaisuuksien *arvon* ja haitallisten ominaisuuksien arvon eli *uhrauksen* erotusta tai suhdetta. On siis erotettava laatu, joka tarkoittaa ominaisuuksia ja laadun arviointi, joka voi perustua ennakkokäsitykseen tai kokemuk-

seen. Tuottaja luo hyödykkeen laadun ja markkinoilla määräytyy, miten laadun tuottama lisäarvo jaetaan kuluttajan ja tuottajan kesken. Kuluttajan saama lisäarvoa tai sen muutosta ei voida käytännössä mitata, vaikka kuluttaja tekeekin päätökset lisäarvon perusteella. Tuottajan saama lisäarvo voidaan sen sijaan mitata osana reaali prosessin tulosta. Tuottajan aikaansaamasta laadun muutoksesta tuottajalle koitua osuus realisoituu reaali prosessin *subteellisen lisäarvon muutoksena* eli *tuottavuuden muutoksena*.

Lineaarinen tuotantofunktio

Lineaarinen tuotantofunktio esitetään koordinaatistossa, jossa panosmäärää ja laatua mitataan panosten kiinteähintaisen arvon avulla ja tuotosten määrää ja laatua vastaavasti tuotosten kiinteähintaisen arvon avulla. Tässä koordinaatistossa jonkin pisteen ja origon kautta piirretyn suoran kaikissa pisteissä panokset menestyvät tarkoituksessaan eli tuotoksen aikaansaamisessa samalla tavalla, mistä voidaan päätellä laadun määrittelyn perusteella, että ei ole tapahtunut laadun muutosta. Vastaavasti jokaisessa pisteessä tuon suoran ulkopuolella panokset menestyvät eri tavalla, mikä voidaan tulkita laadun muutokseksi. Lineaarisen tuotantofunktion avulla voidaan osoittaa erikseen tuotannon määrän ja laadun muutosten vaikutukset liiketoiminnan tulokseen.

Estola analysoi asiaa lineaarisella funktiolla, joka leikkaa tuotosakselin panoskäytöllä nolla. Käsitykseni mukaan valittu funktio soveltuu huonosti tarkasteluun, koska sellaista tuotantoprosessia tuskin on, jossa olemattomilla panoksilla saataisiin aikaan tuotoksia. Eli käsitykseni mukaan *tuotantofunktio kulkee aina origon kautta*.

Loppupäätelmä

Arvostelun lopuksi Estola kannustaa laskentatoimen ja kansantaloustieteen opiskelijoita ja tutkijoita sekä yritysten laskentatoimessa työs-

kenteleviä esittämäni aihepiirin pariin ja sen progressiiviseen ja monitieteelliseen analyysiin. Tähän kannustukseen mielelläni yhdyn uskoen, että merkittävä tavoite saavutetaan. Hyvinkin pikaisesti, kuten Estola arvioi. □